

The purpose of our article is to determine Ivan Ohiienko's contribution to the development of Ukrainian Language Lexical Stylistics.

Among the stylistic concepts, the concepts of lexical stylistics are clearly distinguished. I. Ohiienko paid attention to the stylistic load of synonyms, archaisms, neologisms, dialectisms, terms, borrowed words, vulgarisms, provincialisms, etc.

The linguist argued for the need to use archaisms in the artistic style to give the text artistry, a description of a bygone era, the archaic coloring of the speech of the characters, providing teaching pathos and more. I. Ohiienko considered it appropriate to use old slavonic in the confessional style.

The stylistic use of «local language» (dialectisms) is limited to the conscious use in the characters' language, and in works of regional purpose. Unacceptable dialect words in the scientific style.

I. Ohiienko singled out specific features of the use of foreign languages: in the presence of Ukrainian words-equivalents to replace borrowing; to refuse frivolous use of foreign words; do not use tracing words; in journalistic style unknown to the general public to explain other languages. The scientist was firmly convinced that the use of foreign words does not contribute not only to Ukrainian language development, but also to spiritual culture development in general.

According to I. Ohiienko, synonyms should not only be known, but also felt, in particular, the correct use of stylistic synonyms, which differ in relation to different functional styles.

Thus, I. Ohiienko's researches on the problems of the History Ukrainian literary language development are also important for Stylistics development.

Key words: Ivan Ohiienko, ukrainian language stylistics, lexical stylistics, stylistic concepts, the stylistic load.

Отримано: 16.10.2020 р.

УДК 81'42:001(477.092)Огієнко

DOI: 10.32626/2309-7086.2020-17-2.113-118

Інга Федькова

ORCID 0000-0003-0349-7211

кандидат філологічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У «ФІЛОСОФСЬКИХ МІСТЕРІЯХ» МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

У статті досліджено порівняльні конструкції, які функціонують у «Філософських містеріях» Митрополита Іларіона. Окреслено їхню структуру, семантику та стилістичне навантаження. З'ясовано, що використання порівняльних конструкцій є засобом вираження авторської модальності, що допомагає відтворити емоційний стан, поглибити думку, надати виразності тексту. Зафіксовані порівняльні конструкції засвідчують багатство мови письменника та майстерне використання мовних засобів у художньому відображенні духовного світу.

Ключові слова: порівняння, порівняльна конструкція, стилістична фігура, функційне навантаження, ідіостиль.

З-поміж величезного наукового доробку, який залишив Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) ми не можемо оминати увагою його літературні твори.

Предметом нашого дослідження є низка літературних творів автора, що склали окремий том у зібраному виданні 1957 року «Філософські містерії».

Об'єктом дослідження є порівняльні конструкції як стилістичні фігури в окреслених творах.

Мета статті полягає в дослідженні функційно-стилістичного навантаження порівняльних конструкцій у «Філософських містеріях».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порівняння було предметом дослідження багатьох науковців. У сучасній лінгвістиці фіксуємо різні підходи до вивчення порівняння. Зокрема, комплексний опис сполучників сучасної української мови, а також порівняльних засобів, представлений у Граматичному словникові та в монографії К.Г. Городенської, де подано формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції сполучників української мови [2]; структурно-семантичний опис складнопідрядних порівняльних речень зроблено в дисертації М.С. Заборної [3]; функційно-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові досліджено в дисертації Н.П. Шаповалової [11]; порівняльні конструкції в межах простого речення проаналізовані Л.В.Прокопчук [8]; порівняння як стилістичний компонент художнього тексту було об'єктом уваги Л.В. Голоюх [1], функційно-семантичне поле компаративності було предметом наукової розвідки О.А. Щепки [12], семантичний і структурний аспекти стійких народних порівнянь досліджувала А.М. Найда [6], порівняння в текстах українських перекладів святого писма проаналізовані І.І. Сулук [9] та ін.. Мовознавці досліджували порівняння та порівняльні конструкції в ідіостилях різних письменників (Марка Вовчка, Михайла Коцюбинського, Олени Теліги, Ліни Костенко та ін.), проте, літературна творчість Івана Огієнка ще не була предметом окремого наукового дослідження, що й зумовлює **актуальність** нашої наукової розвідки.

«Філософські містерії» складаються з філософської трилогії «Життєйське море», містерій «Каїн та Абель», «Вже досить невинної крові! Холмщина», «Рідна мова», «Руїна й Воскресіння». Сам автор у післямові називав себе релігійним поетом, а свої твори – релігійною поезією: «У релігійного поета перемагає над усім чужина душа його, – вона все бачить чеснотними поглядами свого Творця. А серце його найчужиніше, – відгукується на кожен порух найменший» [5, с.323]. Автор зазначав, що основним завданням релігійної поезії є творення ідеалістичного християнського світогляду і такого самого чеснотного життя [5, с.327]. Саме цим завданням і підпорядкований добір відповідних мовних засобів. Порівняння посідає важливе місце в системі художньо-образних засобів Митрополита Іларіона. У цих містеріях фіксуємо велику кількість порівнянь та порівняльних конструкцій (понад триста одиниць). Саме така значна кількість порівняльних конструкцій увиразнює текст, сприяє образності, заглиблює читача у духовний світ.

За визначенням енциклопедії «Українська мова», порівняння – це фігура мови або рідше троп, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших: дівчина струнка, як тополя; волоські сині, як небо [10, с.469]. Порівняльним зворотом є частина простого речення, яка складається з порівняльного сполучника та повнозначного слова і виражає значення порівняння [10, с.504]. Стилістична роль порівнянь полягає у виділенні якоїсь особливості предмета чи явища, яке виступає дуже яскраво в того предмета, з яким порівнюється певне явище [7, с.41]. Найчастіше порівняння виражаються за допомогою порівняльного звороту (поширеного і непоширеного) зі сполучниками як, мов, немов, наче, неначе, ніби, нібито, немовби тощо, які виконують роль компаративної зв'язки. Іван Огієнко найчастіше послуговувався сполучниками як, мов та немов: *Життя цвіте, як цвіт весною, Й сміється Щастям й буйним пахом, А Смерть слідом за*

ним з косяю *Усе одним руйнує махом* [5, с.48], *У кого воля, мов сталава, того не колють земні муки, – Йому байдужі й реви лева, Йому чуже жало розлуки* [5, с.58], *Зло міцно липне до Людини, Немов тонке те павутиння: Пусти його на півхвилини, Й воно гноїть, як жабурина* [5, с.58].

За допомогою порівнянь автор передав національний колорит, художньо-символічне світобачення. Об'єктами порівняння митець обрав звичні образи для української культури (сонце, зорі, природа, весна, квіти, тополя, дощ тощо). Письменник уособлює природу, його порівняння зумовленні поетичним мисленням народу, особливостями його світосприйняття.

Фіксуємо велику кількість порівнянь із сонцем. У енциклопедичному словнику символів культури України зазначено, що «У християнській традиції символічне значення сонця дуже різноманітне. Захід та затемнення сонця означають гнів Божий, праведне покарання, біду, скорботу, страждання. Сонячне світло символізує щастя (Іс. XXX, 26), відкриття, виявлення, відплату та праведну кару. Сонце – символ слова Божого (Луки, XXI. 23). Носії слова Божого мають своїм символом сонце. Сонце є вічне Слово, Господь, Христос. Він – Сонце правди, істинне світло не вечірнє, вічне (Єв., III, 19; VIII, 12; 5; Об., XXI, 23, XXII, 5)» [4, с.776]. У «Філософських містеріях» усе світле, щире, праведне пов'язане із сонцем: *Працюють на Землі Обранці На користь рідного народу, І, мов те Сонце красне вранці, Приносять радість та погоду* [5, с.39], *Ангол Хоронитель, як сонце ясний* [5, с.197], *немов тут сонце зійшло* [5, с.279], *мов Сонце при сході* [5, с.288], *як сяйво з ранкового сонця* [5, с.98], *немов сонце зайшло* [5, с.210] тощо. Натрапляємо й на розгорнені структури: *обоє прекрасні, як сонце, здорові та свіжі, немов та троянда травнева, росюю покрита* [5, с.77]. Задля підсилення висловленого автор використовує гіперболу в порівнянні: *Часом сувора темнота огортає їх, а часом б'є сяйво, немов із ста Сонць* [5, с.29] та персоналіфікацію: *Як хмара Сонечко ковтає* [5, с.32] тощо.

В українській культурі зоря є «символом животворної й родючої природи; дівчини-красуні, кохання; доброї душі; нового щасливого життя; світлого духу, оборонця людей; вічності; очей Бога» [4, с.300]. Митрополит Іларіон із зорею (зорями) порівнює різноманітні людські чесноти: *Широкий Світ, а в ньому дива Ув очі б'ють на кроці кожнім, і Правда, як Зоря грайлива, Крокує в русі переможнім* [5, с.30], *Кругом Світи палахкотять, як ясні Зорі в нічку темну* [5, с.22], *Де хори праведних в промінні, Яке круг них вінком колує, Як Зорі радісні весінні, Співають серцем: Алілуя!* [5, с.196], *Про Рай щасливий в мене мрії Бринять в душі, мов тихі Зорі* [5, с.207]. Мовна картина світу українців відбита у фразеологізмі *як зірок на небі* (у значенні «багато»), автор дещо трансформує його, але вживає у тому ж значенні: *Мільйони їх, як Зірок ночі, Йому співають піснопіння* [5, с.23].

Вибір семантики предмета порівняння зумовлений релігійним змістом творів. Людина, тварина, природа – усе це творіння Божі, які є взаємопов'язаними. Саме порівняння з природними явищами є найуживанішим у аналізованих текстах. Семантичне поле «природа» реалізується через такі порівняння: *Як в лузі зелена трава, що сьогодні Цвіте, а на завтра всихає, – Отак мої творива, люди Господні, – Їх вік, як трава проминає* [5, с.12], *Душа розцвітає, як квітка весною* [5, с.87], *Обранці народні працюють, як бджоли, І сіють Господні По Світу Глаголи* [5, с.98], *Аж чути, – співають тихо Анголи, немов веселки по грозі* [5, с.262], *Хай Воля Божя Вічно віднині Пахне, як рожса, В серці людини* [5, с.293], *Душа налякана тремтить, як кволе листя восени* [5, с.60] тощо.

Введення в текст порівнянь дає змогу авторові впливати на чуттєву сферу читача, краще створити образність, надати емоційності. Варто зацитувати фрагмент про рідну мову, де мова порівнюється із самим Господом: *І рап-*

том відкрилися Людям їх уста німотні, і зародилася в них Словна Мова: гаряча – як Божого серця сльоза, сильна – як Десниця Його, і мудра – як Сам Бог Господь [5, с.294]. Крім того, Іван Огієнко використовував у тексті описові конструкції, у яких угадується порівняння: *Глаголе Вишній, Рідна Мово, Ти серце і душа народу, Ти споконвічне Боже Слово, Що всіх освічує в рід з роду! Ти вічний голос нам Господній, Ти Пісня Райська Херувима, Ти Дзвін величній всенародній, Стіна Святині незборима! Ти серця Божого краплина, Велична наша Рідна Мова: Душі троянда ти єдина, Лелія серцеві шовкова!* [5, с.294].

Рясніє текст поширеними порівняльними зворотами, до складу яких входять ще й поширювальні компоненти – епітети, означення, однорідні члени речення тощо. Наприклад: *Веселка сяє, як півколо. Вечірні тихі й ніжні дзвони, мов та тепла ласка мами* [5, с.16], *Ви знов про Щастя, – ненадійне Воно, як змінна та погода. Бо Щастя, – то життя спокійне, Братерство любе й Божа згода* [5, с.232], *Нам Землю тримають Обранці, І сяють, як Сонечко вранці, І силпють Проміння. Цвітуть від них квіти й в пустелі І грають серця нам веселі, Як пташка весіння!* [5, с.95], *Любов, як мох шовковий в лісі, голубить солодко всім душу: В її всематірній потісі Й жорстокий змінить смертну сушу* [5, с.81].

Фіксуємо у «Філософських містеріях» велику кількість традиційних порівнянь, що усталилися у мові як результат порівнювання колективного усвідомлення та колективних асоціацій. Уживання таких порівняльних конструкцій створює колорит фольклорності, який допомагає краще розкрити релігійну тематику, адже автор спілкується з читачем «його» мовою, мовою, яка зрозуміла й рідна. Від цього текст не сприймається як суворі повчання, а як щира бесіда із рідною людиною. До традиційних можемо віднести як *завмерли, мов би пір'їна, мов сталава, як реп'яхи, як мати рідна мила, як сніг, як пташка, як скеля, як сонце, мов би пір'їнка, ніби остовпів* тощо.

Текст рясніє описовими конструкціями, що також зближує творчість Івана Огієнка з усною творчістю народу. Наприклад: *Ти все в моїм зболілім серці, Немов на квітонці роса, Немов у тихому озерці Беруть купелі небеса* [5, с.205], *На віднокрузі вдалині пасеться череда на волі, немов ті хвилі в морі* [5, с.205], *Зорі кружляють круг Місяця, мов коло мами розбавлені діти* [5, с.84], *Душа, ніби закам'яніла, і стоїть нерухомо, поїдаючи Зорі очима. Підходить красуня, прекрасна, як мрія, й як сонце ясна* [5, с.85], *І стелиться Раєм Ангольська Пісня, як килим барвистий* [5, с.295], *Вік людський в земній цій юдолі, Як на бурхливім морі човен: В обіймах зради та сваволі Все повен бурі, й ляку повен* [5, с.193] та ін.

Автор наповнив текст і порівняльними підрядними частинами, порівняльно-приєднувальними конструкціями: *Проміння водограєм силпється з нього, мов дощ весняний, що любовно запліднює землю* [5, с.83], *Порушу землю я, й Пророка Не буде з вашої Людини: Її заб'є юрба жорстока, Як б'є мороз красу калини!...* [5, с.96], *Так прагну людям помагати, Бо це мета моя єдина, – Як до дитини пране мати, Як батько тягнеться до сина!...* [5, с.60] тощо.

Отже, порівняння є засобом відображення художнього бачення дійсності автора, його індивідуально-авторської картини світу. Порівняння в ідіостилі Івана Огієнка належать до домінантної лексики, вони передають найважливіші відтінки, надають образності та увиразнюють зміст. Порівнянням Івана Огієнка у «Філософських містеріях» властиві надзвичайна образність, поетичність, народність. Попри релігійність, сакральність тематики, текст сприймається органічно, зокрема, й завдяки уживанню окреслених конструкцій. Указана проблема прогнозує широкий спектр дослідження інших фігур та тропів у літературній творчості Івана Огієнка, що й уможливило перспективу наступних наукових розвідок.

Список використаних джерел і літератури:

1. Голоюх Л.В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ: Наук. думка, 1996. 225 с.
2. Городенська К.Г. Граматичний словник української мови: Сполучники. Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. 340 с.
3. Заборна М.С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Харків, 1997. 18 с.
4. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Копчура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с.
5. Митрополит Іларіон. Релігійна поезія. *Твори*. Т. 1: Філософські містерії. Вінніпег, 1957.
6. Найда А.М. Стійкі народні порівняння як об'єкт фразеології (семантичний і структурний аспекти): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпроперовськ, 2002. 208 с.
7. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови. Київ: Либідь, 2000. 248 с.
8. Прокопчук Л.В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2000. 18 с.
9. Судук І.І. Порівняння в текстах українських перекладів святого писма: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 2009. 20 с.
10. Українська мова: енциклопедія. Київ: Вид-во Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2004. 833 с.
11. Шаповалова Н.П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 1998. 16 с.
12. Щепка О.А. Функціонально-семантичне поле компаративності: автореф. дис. ... канд. філолог. наук зі спец. 10.02.01 «Українська мова». Сімферополь, 2008. 20 с.

References:

1. Holoiukh L.V. Comparison as a structural-stylistic component of the artistic text (based on the material of contemporary Ukrainian historical prose) Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
2. Horodenska K.H. Grammar Dictionary of the Ukrainian Language: Connections. Kherson: KDU Publishing House [in Ukrainian].
3. Zaoborna M.S. Sophisticated comparative sentences in modern Ukrainian language. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
4. Encyclopedic dictionary of symbols of Ukrainian culture. Korsun-Shevchenkivskiy: FOP Havryshenko V.M. [in Ukrainian].
5. Mytropolyt Ilarion. Religious poetry. Vinnipeg [in Ukrainian].
6. Naida A.M. Stable folk comparisons as an object of phraseology. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
7. Ponomariv O.D. Stylistics of the modern Ukrainian language. Kyiv [in Ukrainian].
8. Prokopchuk L.V. Category of comparison and its expression in the structure of a simple sentence. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
9. Suduk I.I. Comparison in the texts of Ukrainian translations of the Holy Scriptures. Extended abstract of candidate's thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
10. Ukrainian language: encyclopedia. Kyiv: Vyd-Vo Ukr. Entsykl. Im. M.P. Bazhana [in Ukrainian].
11. Shapovalova N.P. Functional-semantic status of comparative constructions in modern Ukrainian language. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

12. Shchepka O.A. Functional-semantic field of comparability. Extended abstract of candidate's thesis. Simferopol [in Ukrainian].

The paper examines the comparative constructions that function in the «Philosophical Mysteries» of Metropolitan Ilarion. The structure, semantics and stylistic role in the text are outlined. It was found that the use of comparative constructions is a means of expressing the author's modality, which helps to reproduce the emotional state, deepen thought, give expressiveness to the text. The recorded comparative constructions testify to the richness of the writer's language and the skillful use of linguistic means in the artistic reflection of the spiritual world.

«Philosophical Mysteries» consists of the philosophical trilogy «The Sea of Life», the mysteries of «Cain and Abel», «Enough innocent blood! Kholmshchyna», «Native language», «Ruin and Resurrection». In the afterword, the author called himself a religious poet, and his poems – religious poetry. In these mysteries we record a large number of comparisons and comparative constructions (over three hundred units). Such a significant number of comparative constructions emphasizes the text, promotes imagery, and deepens the reader into the spiritual world. The stylistic role of comparisons is to highlight a feature of an object or phenomenon, which stands out very clearly in the object with which a particular phenomenon is compared. With the help of comparisons, the author conveyed the national atmosphere, artistic and symbolic worldview. The writer chose the usual images for Ukrainian culture (sun, stars, nature, spring, flowers, poplars, etc.) as objects of comparison. The writer embodies nature, its comparison is due to the poetic thinking of the people and the peculiarities of his worldview.

Key words: comparison, comparative construction, stylistic figure, idiosyncrasy.

Отримано: 21.10.2020 р.

УДК 811.161.2:821.161.2-6Огієнко]:305

DOI: 10.32626/2309-7086.2020-17-2.118-125

Зореслава Шевчук

ORCID 0000-0002-9309-5517

кандидат філологічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МОВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ЕПІСТОЛЯРІЮ ІВАНА ОГІЄНКА: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена аналізу мовних засобів вираження комунікативних ситуацій шляхом листування між Іваном Огієнком та представниками чоловічої/жіночої статей. Зокрема, увагу акцентовано на різнорівневих маркерах комунікативної поведінки, що формують стереотипні сприймання про гендерні ролі у процесі мовленнєвої комунікації.

Ключові слова: епістолярій, оцінна лексика, комунікативна поведінка, гендерна характеристика, етикетна формула, демінутив, імператив, іронія.

Зацікавлення дослідників епістолярною спадщиною тих діячів, які посіли чільне місце в суспільно-політичному, науковому, культурному житті українського народу, значною мірою зростає завдяки ґрунтовному портретуванню відомих постатей в історії України. Адже листування – це унікальна джерельна цінність, яка вражає широтою охоплених проблем, глибиною психологічного аналізу дійсності, професійних уподобань, представленням оточення авто-